

Ezúttal drámai kísérlettel jelentkezik: *Mennybemenetel* címmel háromfelvonásos „legendát” írt az expresszionizmus stílusában. Történetét harminchárom színén játszatja el harmincöt személlyel s egy-egy jelenetben alig mondanak többet harminc szónál (néha csak tízet). Mindez fölöttébb szokatlan s nem is igen szabadulhatunk attól az érzéstől, hogy csak kuriózzummal van dolgunk. Ennél gyökeresebben már alig lehetne megvalósítani az expresszionista irány fő-fő elvét: a lényeknek szuggesztív módon való kiemelését és minden formai járulékok elhanyagolását. Kelemen nem csekély erejére és biztosságára vall, hogy ezt a szuggesztivitást némely jelenetben is, főleg pedig műve egészével sikerül megközelítenie. Egyvégtében olvasva kábító iramú művét (s másként olvasni lehetetlen), tagadhatatlanul erős benyomást kapunk. De azt is meg kell mondani, hogy ezt a hatást inkább a stílus ereje idézi elő, semmint a cselekmény mélyebb drámaisága. A külsőségeket lehántva, a tárgyat meglehetősen banálisnak s amellett lényegében epikainak találjuk. Szedlacek Mária története csak megismétlődése a proletárnő végzetőri — néha romantikus beállításban, néha agitáló céllal — annyiszor elmondottaknak. Kelemen nem demagóg ihletéssel szól: célja művészből. A kollektív érzéseket szeretné megmozdítani és szerencsétlen Mária megdicsőítésével a magasabb erkölcsi felfogás felé tör. Ezért műve lendületben messze meghaladja a materialista világnézetű írók hasonló témákkal bibelődő *‘jaccuse’*-jeit.

Hanem nagy kérdés: van-e fejlődési lehetőség az expresszionista formanyelv ilyen végtelen erőszakolásában? Egy esetben még elfogadhatjuk s talán élvezhetjük is ezt a száguldó ütemet, de félős, hogy másodízben már csak modorosságnak érezzük s a *‘szóktól’* elkábultan türelmetlenül sürgetjük vissza a lelki tartalom kimondásában bizony gazdagabb és hajlékonyabb *‘mondatt’* jogát.

Nem tudom, színpadon miként hatna Kelemen kísérlete; kuriózzum-érdekessége mindenesetre volna s talán pillanatokra meg is tudna valamit éreztetni az emberi közösség-

ből. Azt hiszem, félóra elég lenne előadására, de az is bizonyos, hogy ez a félóra jobban kifárasztaná a nézőket, mint egy negyedfélórás csupa-tiráda Bataille-színmű.

Karinthy Frigyes írt bevezetésül néhány sort a legenda elé, némileg karinthyas fordulattal akként magyarázván meg az expresszionizmust, hogy azt „nem azért híják így, mert az események véletlenül úgy robognak ebben a darabban, mint az expresszvonat”. De azt is mondja, hogy Kelemen bizonyára jobban megmagyarázza kis munkájával, mit kell érteni az expresszionizmuson; s ebben tökéletesen igaza van.

Rédey Tivadar.

Két újabb regény. *Ferenzi Sári* tehetséges író, kinek egyik könyvét, *A vörös daru-t*, a Péczely-díjjal tüntették ki. Túl van az első szárnypróbálgatáson, stílusa eleven, jó elbeszélő s azokat a problémákat, melyeket legújabb regényében (*A hegyen át; ‘Világirodalom’* kiadása) felvet, itt-ott szemrevalóan fűzi az események fonalára. Mindez természetesen alig több külsőségnél, rutinnál, ami — emelkedjék bár művészetig — belső érték nélkül csak cicoma marad, kedves szemfényvesztés.

Ferenzi Sáriban több is van ennél. Gondolkodó, világos fejű nő, s nem a véletlen dolga, hogy nehéz témához nyúlt. Ez a téma, ha nem oldódik is meg bennünk a nagy regények minden kétséget kizáró biztonságával, főbb vonásaiban érdekesen kerül szőnyegre, rokonszenyvel kísérjük a főalak kálváriáját, ki mellett — talán kissé közelebb is, mint a tárgyilagosság megengedné — lépten-nyomon ott érezzük magát a vezető, elmélkedő, kiegyenlítő írónőt.

Ferenzi Sári csinosan, formásan építi meg a mese gerincét, egészet akar adni s ott is, ahol lélektani ürességet érzünk, azonnal megjelenik ő maga, kapcsolatot teremt, ha nem is mindig szerveset, de legalább folyamatossá tevőt. Így nagyjában eléri a valóságzűség határát s beállításában elhisszük Deér Karolina sorsát. Valószínűen hat, hogy ez a bárókisasszony — kinek jó ideig látnia se kell az orra hegyén s a tradíció biztos, korlátolt körén túl — utált érdekházasságra képes,

nem az ősi birtok szeretetéért, hanem csak azért, mert dolgozni, küzdeni s főként a maga lábán járni nem tud. Valószínű, hogy önfeláldozása után ez a tapasztalatlan nő visszásan éli életét s lelketlen báb-nak, formálást váró anyagnak bizonnyul. Elhisszük, hogy botrányos tévedéseiben, ösztöne bilincsei közt nem a rossz vezet, mert — a regény legszebb gondolata szerint — az öntudatnál kezdődik a bűn, s Karolában minden van inkább, csak öntudat nincsen.

A kifogástalanul induló regény éppen a szálak csomósodásánál szinte vázlatossá, menete kelletlenül gyorsabbá, filmszerűvé válik; fontos megállók hiányoznak, s úgy tesz, mintha az író adósunk lenne még s korán fejezte volna be ezt a lelki metamorfózist.

Maga a mentő férfi romantikus elnagyoltságban, hirtelen bukkan elő. Igaz, Karolában minden kész van már, csak még valaki kell, aki megfogja a kezét. De ennek a férfinak a regény végén való megjelenése, mit a fejlődés íve némileg igazolni lászik, mégis csak gondolkodóba ejt. Pár szó magyarázza meg Bodort, a saját édes-keves vallomása mellett, s nincs alkalmunk, hogy jobban szemébe nézhessünk. Érti ezt az író nő is, tehát egy másik alakot állít a férfi mellé, háttér gyanánt, hogy abból élesebben bontakozhassék ki. De Bodor még a Wolff egyetlen-egyszer felködlő alakjához viszonyítva sem kelt eléggé komoly benyomást. Jóhiszeműnek kell lennünk, mint Jókai angyali jellemeivel szemben, el kell fogadnunk, hogy itt egy mindent megértő aranyemberrel van dolgunk, aki, mint jó lélek, azonnal, kételkedés nélkül át tudja látni Deér Karolina helyzetét.

Ferenzi Sári — egészen véve — nem ad következetesen megrajzolt jellemeket, de vannak biztos vonásai, melyekkel hangulatot kelt s értékes részleteket teremt. Talán a téma nehézségén, a feleslegesen összebogozott szociális és faji problémán múlt, hogy regényét úgy vesszük, mint egy éres előtt leszakított szép gyümölcsöt. Könyve így is messze kimagaslik a mai tuatszámra megjelenő átlagregények közül. Úgy látszik, Ferenci Sárinak van tehetsége az irányregényhez s nincs messze a végleges kiforrás stációjától. S ha

témáit nemcsak átgondolja, hanem át is érzi, át is éli, alakjait szervezve egészebe fonja, akkor el is érkezik ahhoz az állomáshoz.

Tersánszky J. Jenő könyve, *A repülő család* (Athenaeum), maga az igénytelenség. Az egész munkácska apró kis dolgok rajza, melyek közt nincs több összefüggés, mint az, hogy egy komédiás-család dolgai mind, s olyan dolgok, minők rendszeren komédiásokkal esnek. Szerénység hangban és modorban s szinte cinikus nyugalom a mese szálának vezetésében. Néhol olyan vékony ez a szál, hogy szinte elszakad. Tersánszky nem ad különösebb mesét sem, csupán gesztusok játszanak előttünk. De ahogy az alakok mozognak, sajátosan élni tudnak, perspektívát érzünk mögöttük s visszagondolunk tulajdon ifjúságunkra, melynek tízéves fantáziáját egykor hasonló semmiségek varázsolták el. Tersánszky-nak van humora, nyelve, formáló képessége. Nem éri el ugyan a rokokotárgyú *Tóparti gyilkosság* művészetét, de mindvégig színvonalosan pergeti az apró, semmis, jóízű témát. Pontos kis rajz ez. kis helyen elférő, pillanatfelvételekben gazdag s művészetet jelent a maga nemében. Rokonszenves az író egyénisége is, aki minden pöz nélkül mulattat egy-két órán keresztül.

Vajthó László.

Kemény György: *Vas András*. Versese mese a vándormadarokról. Tizenkét részlet. (Detroit, Michigan, Amerika 1922.) A vándormadarak, kiknek sorsát ez a meglepő terjedelmű „versese mese” elbeszéli, magyar kivándorlók. Történetük a századelei Magyarország egyik fájdalomosan súlyos gazdasági problémáját: a kivándorlást eleveníti vissza lelkünkbe. Az élet — sajnos — nagyon is tipikussá tette azokat a motívumokat, amelyek az Amerikába való átszakadást ha menteni nem is tudták, de legalább is magyarázni kívánták. A fenti munka szerzője — jelenleg Amerikában élő hírlapíró — menekül mind az eseményesség elgondolásában, mind pedig a motíválás kifejtésében az élet-nyújtotta történetek sablonjától s bizonyos magasabb értelemben kialakított megoldással és költőiséggel törekszik a kivándorlás mély nehézségeit kiegyenlíteni.